

ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳು

ಬಾಬುರಾಯ ದೊರೆ¹

ಪೀಠಿಕೆ

ಒಂದು ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಜನಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಆ ನಾಡಿನ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಆಕರಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವಿರುವುದು ಅನೇಕ ಶಾಸನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಆಕರಗಳು ನೀಡುವ ಮಾಹಿತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಊರೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು, ಮಠಗಳು, ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ವ್ಯಾಪಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಆ ಕಾಲದ ರಾಜರುಗಳು, ಮಂತ್ರಿಗಳು ವಿದ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಉದಾರವಾದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಂದಿನ ಜನರು ವಿದ್ಯಾದಾನದ ಕುರಿತು ಉದಾತ್ತ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು.

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುಕುಲ ಪದ್ಧತಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿತ್ತು. ಉಚ್ಚವ್ಯಾಸಂಗ, ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ಚರ್ಚೆ, ಉನ್ನತ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಗಳಿದ್ದವು. ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಗಳು ರಾಜಾಶ್ರಯ ಪಡೆದು ನಡೆಯುವಂತಹ ಒಂದು ಉಚ್ಚ ವ್ಯಾಸಂಗದ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳು. ಈ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಮತ್ತು ವಿಷಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿ ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸುವ ತಾಣಗಳಾದ್ದವು. ಈ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಗಳು, ವ್ಯಾಕರಣ, ಪುರಾಣಗಳು, ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ, ಲಲಿತಕಲೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಕಲಿಸಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗ್ರಂಥಾಲಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ರಹಾರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಗಳಂತಹ ಎರಡನೆಯ ಹಂತದ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

¹ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗ, ಸರಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ಗುರುಮಠಕಲ್, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆ.

ವಿದ್ವಾಂಸರ ಪ್ರಕಾರ 'ಘಟಿ' ಎನ್ನುವುದು ಘಳಿಗೆಯ ಸೂಚಕವಾದ ಅಳತೆ, ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಸಮಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲಿ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಘಳಿಗೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಯಂತ್ರಗಳ ಬಳಕೆ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಘಟಿಕಾಪ್ರಹಾರಿಗಳ ನೇಮಕ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚ ವ್ಯಾಸಂಗ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿ ರಾಜಮನೆತನದ ಯುವರಾಜರು, ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು, ಶ್ರೀಮಂತವರ್ಗದವರ ಪುತ್ರರು, ವೇದ ವೇದಾಂಗದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿಯ ಅಧ್ಯಾಪಕ ವೃಂದದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪಂಡಿತ ವರ್ಗದವರುತ್ತಿದ್ದರು. ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಗಳು ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಊರಿನಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂತ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯ, ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಳುತ್ತಿದ್ದವು.

ನಾಗಾವಿ

ಕಲಬುರಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿತ್ತಾಪೂರ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಾಗಾಯಿ ಇಂದು ಜನವಸತಿ ಇಲ್ಲದ ಗ್ರಾಮ. ಕ್ರಿ.ಶ ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಗಾವಿಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಅಂದರೆ ಇಂದಿನ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ನಾಗಾವಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮ (ನಾಗಲಾಂಬಿಕಾ) ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯ ಗುಡಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ನಾಗಾವಿಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅಗ್ರಹಾರ, ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯಾಗಿದ್ದು ನಂತರ ಘಟಿಕಾಲಯವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸು ನಾಲ್ಕನೇ ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 600 ಅಗ್ರಹಾರಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು 800 ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸಂಶೋಧಕರಾದ ಡಾ. ಸಿ ನಾಗಭೂಷಣರವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ನಾಗಾವಿ ಮಹಾಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಸಂಶೋಧಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ನಾಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಐದು ಶಾಸನಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವು ಕ್ರಿ.ಶ. 11ನೇಯ ಶತಮಾನದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. 1058 ರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನ ಶಾಸನ ನಾಗಾವಿ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನದ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಕುರಿತಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಅರವತ್ತು ಕಂಬದ ಗುಡಿಯ ಮುಂಬಾಗದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮೊದಲನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕಾಳಗಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಾಗ, ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಕಾಳಿದಾಸಯ್ಯನು ನಾಗಾವಿ ವಿಖ್ಯಾತ

ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರವಾಗಲಿ ಎಂದು ಭೂಮಿದಾನ ಮಾಡಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖ, ಹಾಗೂ ಅವನ ಮಗ ಮಧುವರಸ ಅರವತ್ತು ಕಂಬಗಳ ಮಧುಸೂದನ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಆಲೂರು ದಿಗ್ಗಾವಿ ಮತ್ತು ರಾವೂರುಗಳ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಈ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಘಟಿಕಾಲಯಕ್ಕೆ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ನೀಡಿರುವುದರ ಕುರಿತು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ದೊರತಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ತಂದೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಘಟಿಕಾಲಯ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಘಟಿಕಾಶಾಲೆಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಸಹೋದರ ಅಯ್ಯರಸನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡಿರುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ 200 ಅಧಿಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸುವ 50 ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನ, ಭಟ್ಟದರ್ಶನ, ನ್ಯಾಯ, ಪ್ರಭಾಕರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಘಟಿಕಾಲಯದ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ 1000 ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

**“ಶಾಲೆಯಲೋದುವವೇದಾಧ್ಯಾಯಿಗಳನ್ನೂರ್ವಗ್ಗಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಾಯಿಗಳಯ್ದಿಂಬರ್ಗಂತದುಪಧ್ಯಾಯಿಗಳು3,
ಭಟ್ಟದರ್ಶನ,ನ್ಯಾಸ, ಪ್ರಭಾಕರವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ಯಗಳೂವರ್ಗ್ಗಂ,
ವೇದವನೋದಿಸುವುಪಾಧ್ಯಾಯಮೂವರ್ಗ್ಗಂ,**

**ಸಾಲೆಯಸರಸ್ವತೀಭಂಡಾರಿಗರಾರ್ವಗ್ಗಮನ್ನು 257 ಮಾಣಸನಆಶನಚ್ಚಾದನಕ್ಕಂಜೇರ್ಕೋದ್ದಾರಖಂಡ
ಸ್ಪುಟಿತ ನವಸುಧಾಕರ್ಮಕಂಗನ್ನಾಕ್ಷತ ಪುಷ್ಪದೂಪ ದೀಪ ನಿವೇದ್ಯಕಂತ್ರೈಪೂರುಷದೇವರ
ಶಾಲೆಯ ಪರಿಷಮಾಣಿಯರ್ಗ್ಗೇ ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿಕೊಟ್ಟಕಯ್ಯಾಣಿಕೇಶ್ವರದಗಟೆಂಬಡಗ ಮತ್ತರು
1000. ಆ ಹೋಲಂ ನಾಗಾವಿಯ ದಿಗ್ಗವಿಗೆಯ ಅಬಲೂರ ಎಡವಾಲನದ ಕಳಗೆ ಭಟ್ಟದರ್ಶನ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ಯಗೆ ಮತ್ತರು 35.....”**

ನ್ಯಾಸವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ಯಗೆ ಮತ್ತರು 30

ಪ್ರಭಾಕರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ಯಗೆ 45

ಸರಸ್ವತಿ ಭಂಡಾರಿಗೆ ಮತ್ತರು 30

ಘಟಿಕಾ ಪ್ರಹಾರಿಗೆ ಮತ್ತರು 30

ಪಂಚಿಕೇಶ್ವರಕ್ಕೆನಮತ್ತರು 45

ಚಂಡೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಮತ್ತರು 20

ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು 1000 ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಘಟಿಕಾಲಯಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಆ ಕಾಲದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಕುರಿತು ಅರಿಯಲು ಪ್ರಮುಖ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ನಾಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ಭಂಡಾರವು ಇತ್ತೆಂದು ಅದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸರಸ್ವತೀ ಭಂಡಾರಿ, ಅಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಘಟಿಕಾಪ್ರಹಾರಿಯೂ ಇದ್ದನೆಂದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆರು ಜನ ಗ್ರಂಥಪಾಲಕರಿದ್ದರು, ಅವರಿಗೆ ಒಬ್ಬಬ್ಬರಿಗೂ 30 ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿತ್ತೆಂದು ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಗಾವಿ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕಟ್ಟಡಗಳಿದ್ದವು ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ. ವಸತಿ ಸಹಿತ ಪಾಠ ಪ್ರವಚನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆಂಬಂತೆ ಹಾಳು ಬಿದ್ದಿರುವ ವಿಶಾಲವಾದ ಕೋಣೆಗಳು ಭೋಜನ ಶಾಲೆಗಳಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಉಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಾವಿಗಳಿದ್ದು ನೀರು ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಬರುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇಂದಿಗೂ ಕೂಡ ಕಾಲುವೆಗಳು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನವು 400 ಮಹಾಜನರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುನೂರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಗಳಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಕಾಳಿದಾಸಯ್ಯನ ನಂತರ ಆತನ ಮಗನೂ ಚಾಳುಕ್ಯರ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿದ್ದರಿಂದ, ಅವರು ನಾಗಾವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಂಪತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಕಾವಲು ಭಟರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ಭಟರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇಲ್ಲಿ ಇತ್ತು ಎಂಬುದರ ಕುರಿತು ಸ್ಪಷ್ಟ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಘಟಿಕಾಲಯವನ್ನು ಮಧುಸೂಧನಾಲಯ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಘಟಿಕಾಲಯದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ದೇವತೆಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರರ ಆರಾಧನೆಯಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಜೈನ ಎಂಬ ಬೇಧಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ದಾನ-ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ಶಿಕ್ಷಣ ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕೇಂದ್ರ ನಾಗಾವಿಯಾಗಿದ್ದು, ಈ ಘಟಿಕಾಲಯದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಡಾ. ಸಿ ನಾಗಭೂಷಣರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡುವ ಏಕೈಕ ಶಾಸನ ನಾಗಾವಿಯ ಶಾಸನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ

ನಾಗಾವಿ ತನ್ನ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತು ಘಟಿಕಾಲಯದಿಂದಾಗಿ ಇಡೀ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಮೊದಲಿಗೆ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಘಟಿಕಾಲಯದ ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿ ಬೇರೆಲ್ಲೂ ದೊರಕಿಲ್ಲ.

ಸಾಲೋಟಗಿ

ಸಾಲೋಟಗಿಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಗ್ರಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಊರಿನ ಮೂಲ ಹೆಸರು ಪಾವಿಟ್ಟಿಗೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಶಾಲೆಯಿಂದಾಗಿ ಅದರ ಹೆಸರು 'ಶಾಲಾ ಪಾವಿಟ್ಟಿಗೆಯಾಗಿ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಾಲೋಟಗಿ ಎಂದಾಗಿದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಅಗ್ರಹಾರವು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಮಂತ್ರಿ, ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ, ಮಹಿಷ ವಿಷಯದ ಕಂಚಿನ ಮುದುವೊಳಲು ಗ್ರಾಮದ ನಿವಾಸಿಯಾದ ಗಜಾಂಕುಶ ನಾರಾಯಣನು ಇಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ತ್ರೈಪುರುಷ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದನು. ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು 'ಅತ್ರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಃ ಸಂತಿ ನಾನಾಜನಪದೋದ್ಭವಾಃ' ಅಂದರೆ ದೇಶದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ವಸತಿ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ದೀಪವನ್ನು ಉರಿಸಲು 12 ನಿವರ್ತನಗಳಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ 500 ನಿವರ್ತನಗಳನ್ನು, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನಿಗೆ 50 ನಿವರ್ತನ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಒಂದು ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಶಾಲೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಊರಿನ ಜನರು ಅಪಾರ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರು. ವಿವಾಹದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಐದು ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು, ಉಪನಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎರಡುವರೆ ನಾಣ್ಯ, ಚೂಡಾಕರ್ಮದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಾಲು ನಾಣ್ಯವನ್ನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಜನರು ನೀಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುವಾಗ ಶಾಲೆಯ ಉಪದ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಪದ್ಯಾಯರ ಸಂಭಾವನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯಗಳು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೇಕರರು ಬಹುಶಃ ಅದೊಂದು ವೈದಿಕ ಶಾಲೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.¹

ಮುಂದಿನ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಲೆಯ ಕಟ್ಟಡವು ಕುಸಿದು ಬಿದ್ದಾಗ ಶಿಲಾಹರ ಕಂಚಿಗ ಧರ್ಮವನ್ನು ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಶಾಲೆಯ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಕೆಲಸಗಾರರೊಂದಿಗೆ ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನೆಂದು ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.² ಅದೇ ರೀತಿ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರದ ತರ್ದವಾಡಿ ಸಾಸಿರದ ಮನ್ನೆಯ ಆಹವಮಲ್ಲರಸರ ಕೈಯಿಂದ ಸಡಗರದ ಕೊಡುಗೆಯೊಳಗೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪ್ರಧಾನ ಕೂಡಲಿಯ ಗೋವಿಂದರಸ 440 ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಪಾವಿಟ್ಟಿಗೆ ಶಾಲೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟನು³. ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ತರ್ದವಾಡಿ ಮನ್ನೆಯ ಚೌಡರಸನು ಪಾವಿಟ್ಟಿಗೆಯ ಶಾಲೆಗೆ ಅನ್ನಸತ್ತಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯ ಕಮತದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಮಾಣಿಕೇಶ್ವರ ಮತ್ತರು 120 ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನಮಾಡಿದ ಉಲ್ಲೇಖ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ⁴. ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ಆಂಶಗಳಿಂದ ಇದೊಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿದ್ದುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಕೋಡಿ ಮಠ (ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಮಠ)

ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕೋಡಿಮಠವು ತನ್ನ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಸೇವೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೋಡಿಮಠವು ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಕೇದಾರಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಕಾಳಾಮುಖಿ ಮುನಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಈ ಮಠದ ಗುರು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ,⁵

ಕೇದಾರಶಕ್ತಿ ಮುನಿಪತಿ

|

ಶ್ರೀಕಂಠಪತಿ

|

ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತ

ಕೇದಾರಶಕ್ತಿ ಮುನಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಈ ಮಠಕ್ಕೆ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಮಠವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಯಿತು. ಮಠದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕರೆಯ ಕೋಡಿಯೊಂದು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಕೋಡಿಮಠವೆಂತಲೂ ಹೆಸರು ಬಂತು⁶. ಕ್ರಿ.ಶ 1054ರ ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಠಗಳು ಇದ್ದಂತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಪಂಚಮಠ, ಹಿರಿಯಮಠ, ಬೇರುಂಥೇಶ್ವರ ಮಠ, ಪಂಚಲಿಂಗ ಮಠ, ತ್ರಿಪುರಾಂತಕ ಮಠಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ⁷. ಈ ಐದು ಮಠಗಳಲ್ಲಿ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಮಠದ ಹೆಸರು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಕೇದಾರಮಠವು 1054ರ ನಂತರವೇ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ. ಈ ಮಠದ ಮೊದಲ ಉಲ್ಲೇಖ ಕ್ರಿ.ಶ 1094 ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ⁸. ಇದರಿಂದ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಮಠವು ಕ್ರಿ.ಶ 1054 ರಿಂದ 1094ರ ಮಧ್ಯೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಡಾ.ಎ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಕ್ರಿ.ಶ 1073ರಲ್ಲಿ ಈ ಮಠವು ಆರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ⁹. ಆದರೆ ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಮಠದ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ 1060 ಎಂದಿದ್ದಾರೆ¹⁰.

ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಮಠದ ಗುರುಪರಂಪರೆಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವರು ಬಹುದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಈ ಮಠವು 'ಭವಾನಿ ಭವನದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಸದಾಪಾರಸಂಭಾವಿತಮುಂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಂತೆ ಸರಸ್ವತಿವಿಳಸಿತಮುಂ ಖಚರಲೋಕದಂತೆ ವಿಧ್ಯಾಧರಾಧೀಶ್ವರ ಪರಿವೃತ್ತವೂ' ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಗುರುಗಳು 'ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಮುಂತಾದ ವೇದಗಳ, ಕೌಮಾರ ಪಾಣಿನೀಯ ಮುಂತಾದ

ವ್ಯಾಕರಣಗಳ, ಷಡ್ಧರ್ಶನಗಳ, ಲಾಕುಳಸಿದ್ಧಾಂತ, ಪಾತಂಜಲಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಪುರಾಣ ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರು'. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಭೋದಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಮಠವು ನಾನಾ ಬಾಗದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ಮಠದ ಮೂಲ ಸ್ಥಾಪಕ ಕೇದಾರೇಶ್ವರನು ಶ್ರೀಶೈಲದಿಂದ ಬಂದು ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ಧರೇಗಸೆವ ಶಕ್ತಿಪರಿಷೆಗೆ ಕರಮಮಗ್ರಣಿಯ ನಿಪರ್ವತಾವಳಿಯೊಳೂವರಕೋಣಿಯ ಸಂತತಿಗಾಭರಣಂ ಕೇದಾರಶಕ್ತಿ ಮುನಿಪತಿನೆಗರು ಎಂದು ಶಾಸನವೊಂದು ಹೊಗಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಮೇಲಿನಂತೆ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಅವನ ಶಿಷ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕೇದಾರನಾಥಮಠದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಕಾರಣನಾದನು. ಈ ದೇವಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಬಹುತೇಕ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಇವನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನನ್ನು 'ವಿದ್ಯಾಬ್ಧಿ' ಎಂದು ಶಾಸನವೊಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಇವನ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಜೊತೆಗೆ ದೇವನದಿಯ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಹೋಲುವ ವಾಗ್ವೈಖರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನೆಂದು, ಅವನ ಮಂತ್ರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರವಾಹ ವೃದ್ಧಿಸಿತೆಂದೂ ಕ್ರಿಶ 1103ರ ಶಾಸನ ಹೇಳುತ್ತದೆ.¹³

ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಮಠದ ಸ್ಥಾನಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತನ ನಂತರ ಹಲವಾರು ಪಂಡಿತರು ಆಗಿ ಹೋದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಗುರುವೆಂದರೆ ವಾಮಶಕ್ತಿ . ಇವನನ್ನು ಕ್ರಿಶ 1168ರ ಶಾಸನವೊಂದು 'ಶಬ್ದಪಾಣಿ ಪಂಡಿತೋನಯನಯಚಯೇ ಶ್ರೀಭೂಷಣಾಚಾರ್ಯಕಃ ನಾಟ್ಯಾದೌಭರತೇ ಮುಶ್ವಭರತಃ ಕಾವ್ಯೇಸು ಬಂಧುಃ ಸ್ವಯಂ ಸಿದ್ಧಾಂತೇಲಕುಳೇಶ್ವರಃ ಶಿವಪದೇಸ್ಕಂದೋ ಮಹಿಮಂಡಳೇಸೋಯಣ ರಜಗುರುರ್ಯುಧಾರ್ತ್ಯಕಥಿಃ ಶ್ರೀವಾಮಶಕ್ತಿಯ್ಯತಿಃ'¹⁴ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೋಟಿಮಠವು ಹಲವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಉಚಿತ ವಸತಿ ಮತ್ತು ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಗುರುವರ್ಗದವರಿಗೂ ಈ ಸೌಲಭ್ಯವಿತ್ತು. ಸಂಸಾರಿಗಳಾದ ಪಂಡಿತರು ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೊತೆಗೆ ಅನಾಥ ರೋಗಿಗಳಿಗಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸಾಕೇಂದ್ರವೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಕೋಡಿಮಠವು ಕ್ರಿಶ10 ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ 12 ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಕಾಳಾಮುಖಶೈವರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ , ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿತ್ತು. 12ನೇ ಶತಮಾನದ ನಂತರ ಇಲ್ಲಿಯ ಶೈವರು ಲಿಂಗಾಯತರಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡು ಲಿಂಗಾಯತರ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಮಠವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು.

ಹೀಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರ, ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿ ಮತ್ತು ಘಟಿಕಾಲಯಗಳು ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಸರಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತವಾಗಿದ್ದವು. ಇಂತಹ

ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳಿಗೆ ರಾಜರುಗಳು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ರಾಣಿಯರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂತರು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಉದಾತ್ತ ದಾನ-ದತ್ತಿಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದವು.

ಕೊನೆಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

1. ಅನಂತ ಸದಾಶಿವ್ ಅಲೈಕರ್. (1944). ಎಜುಕೇಷನ್ ಇನ್ ಏನ್ಸಿಯೆಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ. ನಂದಕಿಶೋರ್ ಅಂಡ್ ಬ್ರೋಸ್ ಎಜುಕೇಷನಲ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್, ಬನಾರಸ್. ಪು.ಸಂ. 284.
2. ಹಲ್ಟ್ಜ್ ಇ. (ಸಂ). (1896). ಎಪಿಗ್ರಫಿಯಾ ಇಂಡಿಕಾ. ಆಪೀಸ್ ಆಫ್ ದ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಆಫ್ ಗೌವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಕಲ್ಕತ್ತಾ. ಸಂಪುಟ 4, ಪು.ಸಂ.63. ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು <https://archive.org/details/EpigraphiaIndicaVol4/page/n1/mode/2up> ಅಂತರ್ಜಾಲ ಕೊಂಡಿಯಿಂದ ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ.
3. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎಚ್ ಮತ್ತು ಹೀನಾನಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಿ. (1925). ಎಪಿಗ್ರಫಿಯಾ ಇಂಡಿಕಾ. ಭಾಗ-2, ಆರ್ಕಿಯೋಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೆ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ನವದೆಹಲಿ. ಸಂ.18, ನಂ.121, ಪು.ಸಂ.148. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.56668/page/n148/mode/1up> ಅಂತರ್ಜಾಲ ಕೊಂಡಿಯಿಂದ ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ.
4. ಮೇಲಿನದೇ., ನಂ 182, ಪು 251,
5. ಚಿದಾನಂದ ಮೂರ್ತಿ. (2015). ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಸಪ್ನ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು. ಪು.ಸಂ.243.
6. ಮೇಲಿನದೇ., ಪು.ಸಂ.243. (ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ)
7. ಬೆಂಜಮಿನ್ ಲೆವಿಸ್ ರೈಸ್. (1902). ಎಪಿಗ್ರಫಿಯಾ ಕರ್ನಾಟಕ. ಸಂ.7-ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಇನ್ ದ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಪಾರ್ಟ್-1 (ಮೈಸೂರ್ ಆರ್ಕಿಯೋಲಾಜಿಕಲ್ ಸೀರಿಸ್). ಆರ್ಕಿಯೋಲಾಜಿಕಲ್ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಮೈಸೂರು. ಪು.ಸಂ.94
8. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಎ. (1917). ಟೈಲ್ಡ್ ಸೆಂಚುರಿ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಇನ್ ಮೈಸೂರ್. ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಮೈಥಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ. (ತ್ರೈಮಾಸಿಕ), ಮೈಥಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ. ಬೆಂಗಳೂರು.
9. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ-5, ಪು.ಸಂ.243
10. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ-7. ಪು.ಸಂ.94
11. ಮೇಲಿನದೇ.
12. ಮೇಲಿನದೇ.
13. ಮೇಲಿನದೇ., ಪು.ಸಂ. 98, ಕ್ರಿ.ಶ. 1103
14. ಮೇಲಿನದೇ., ಪು.ಸಂ. 92, ಕ್ರಿ.ಶ. 1168